

Varšavská smlouva — významný dokument socialistického mezinárodního práva

V letošním roce uplyne 25 let od uzavření Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, sjednané ve Varšavě dne 14. května 1955. Tato smlouva, obecně označovaná jako Varšavská smlouva, právně fixuje třídní vojenskopolitické sepětí socialistických zemí. Vychází z marxisticko-leninského učení o třídním boji, socialistické revoluci a obraně socialistické vlasti. Varšavskou smlouvou jsou realizovány stále aktuální myšlenky V. I. Lenina o nezbytnosti internacionálního vojenského spojení zemí, které se osvobodily z kapitalistické nadvlády.

Při rozvíjení učení K. Marxe a B. Engelse zdůrazňoval V. I. Lenin internacionální charakter zabezpečování obrany socialistických vymožeností, přičemž vycházel z toho, že imperialisté se budou v boji proti socialismu vždy snažit o sjednocování svých sil ke zničení socialismu ve světě. Varšavská smlouva proto ztělesňuje pevné všestranné spojení zemí socialistického společenství. V oblasti vojenskosti důsledně přitom vychází z existence světového imperialismu, který se nikdy nevzdá svých reakčních a agresivních vojenských akcí a plánů, s nimiž je zákonitě spjat.



Varšavská smlouva je významným dokumentem socialistického mezinárodního práva. Její ratifikací prezidentem republiky dne 26. května 1955 bylo v souladu s čs. ústavními předpisy oficiálně potvrzeno, že Československo přijímá tuto smlouvu jako právně závaznou. Obecnou podmínkou platnosti právní normy z hlediska čs. vnitrostátního práva je její vyhlášení ve Sbírce zákonů ČSSR. Varšavská smlouva byla ve Sbírce zákonů ČSSR publikována dne 16. srpna 1955 (č. 45/1955 Sb.) a vzhledem k jejímu vel-

kému politickoprávnímu významu byla též předmětem informace veřejnosti ve sdělovacích prostředcích.

Jakožto významný mezinárodně právní dokument položila Varšavská smlouva základ koordinovanému postupu členských zemí při řešení všech základních mezinárodně politických a vojenskopolitických otázek, přispěla ke sjednocování ekonomického a vojenského potenciálu evropských socialistických zemí v zájmu jejich kolektivní obrany. Přitom Varšavská smlouva není pouhou protiváhou Severo-

atlantického paktu. Ve všech směrech se od něho diametrálně třídí, politicky i vojensky liší.

Na rozdíl od imperialistických bloků má Varšavská smlouva mnohostranný charakter, je mezinárodní smlouvou multilaterální. Nepředstavuje uzavřené vojenské seskupení, neboť se k ní mohou připojit další země, které usilují o zajištění míru. Klade si za cíl nejen obranu evropských socialistických zemí, ale též obranu evropského i světového míru. Varšavská smlouva je oproti imperialistickým blokům rozdílná svým posláním, neboť jejím hlavním cílem je zajistit trvalý mír důsledným bojem proti imperialistické reakci. Zvýrazňuje spolupráci nejen ve vojenské oblasti, ale i na dalších úsecích mezinárodních vztahů, především též v ekonomické, politické a kulturní oblasti. Signatáři smlouvy se zavazují zdržovat se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo jejího použití a urovnávat své mezinárodní spory mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožen mezinárodní mír a bezpečnost.

Úkolem je — jak smlouva zdůrazňuje — hledat účinné prostředky ke všeobecnému odzbrojení, usilovat o zákaz jaderných zbraní a jiných druhů zbraní hromadného ničení. Současně smlouva stanoví, že bude-li v Evropě vytvořen systém kolektivní bezpečnosti a za tím účelem uzavřena celoevropská smlouva o kolektivní bezpečnosti, o což budou smluvní strany vytrvale usilovat, pozbude tato smlouva platnosti.

Vzájemné vztahy mezi socialistickými státy jsou budovány na zásadách socialistického internacionalismu. Jsou to vztahy, založené na přátelství, vzájemné účt, bratrské spolupráci a pomoci, na přísném respektování národní nezávislosti a státní svrchovanosti. Ekonomickým základem této jednoty je soustava socialistických výrobních vztahů, postupující ekonomická integrace v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci. Sociálně politickým základem je zejména třídní struktura společnosti, morálně politická jednota společ-

nosti a vedoucí úloha marxisticko-leninských stran. Ideový základ přitom tvoří marxisticko-leninská ideologie. Takto široce koncipovaná jednota má základní význam z hlediska zajištění obrany ČSSR v bratrském svazku se SSSR a s ostatními státy socialistického společenství. Všechny účastnické státy smlouvy jsou rovnoprávné, což nachází svůj výraz v celkovém systému organizace a v zásadách společně přijímaných opatření.

Hlavním politickým orgánem Varšavské smlouvy je na základě ustanovení této smlouvy Politický poradní výbor, kterému přísluší projednávat všechny klíčové otázky, které vyplývají z uskutečňování smlouvy. Účastnické státy mají ve výboru rovnoprávné zastoupení. Obvykle se výbor schází na nejvyšší úrovni, tj. za účasti generálů a prvních tajemníků komunistických a dělnických stran a nejvyšších státních představitelů členských států Varšavské smlouvy.

Rozhodnutí Politického poradního výboru na úseku obrany na základě ustanovení smlouvy uskutečňuje a spojené ozbrojené síly řídí Spojené velení ozbrojených sil, v jehož čele stojí velitel se svými zástupci a vojenskou radou. Zástupci hlavního velitele ozbrojených sil jsou ministři obrany nebo jiné vedoucí vojenské osoby států-účastníků smlouvy. Přísluší jim velet ozbrojeným silám každého státu, zúčastněného na smlouvě, vyčleněných do spojených ozbrojených sil. U hlavního velitele spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy je pro běžnou práci spojeného velení štáb, jehož sídlem je Moskva. Hlavního velitele a náčelníka štábu vojenských ozbrojených sil jmenuje Politický poradní výbor.

Varšavská smlouva, jakožto dobrovolný vojenskopolitický svazek evropských socialistických zemí, vyjadřuje mírové a humanitní zájmy nejen lidu socialistických zemí, ale i všeho pokrokového lidstva. Tvoří s vnitrostátním zákonodárstvím ČSSR souvislý, harmonický se rozvíjející celek.



Československá socialistická republika je pevným článkem zemí socialistického společenství, přičemž Varšavská smlouva je zdrojem její síly a obranyschopnosti. Právní řád Československé socialistické republiky vytváří v návaznosti na ustanovení Varšavské smlouvy všechny nezbytné právní předpoklady pro zabezpečování zájmů obrany Československé socialistické republiky a potřeb ozbrojených sil.

Obrana Československé socialistické republiky spadá do výlučné působnosti Československé socialistické republiky, prezident Československé socialistické republiky je vrchním velitelem čs. ozbrojených sil a přísluší mu mj. zastupovat Československou socialistickou republiku navenek, sjednávat a ratifikovat mezinárodní smlouvy, vyhlášovat na návrh vlády Československé socialistické republiky

válečný stav a na základě rozhodnutí Federálního shromáždění ČSSR vypovídat válku, je-li Československá socialistická republika napadena nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení.

Ústava Československé socialistické republiky dále stanoví, že vládě ČSSR jakožto nejvyššímu výkonnému orgánu státní moci přísluší mj. zajišťovat plnění úkolů federace v oblasti obrany Československé socialistické republiky a rozhodovat o zásadních otázkách vnitřní a zahraniční politiky. Federálnímu shromáždění ČSSR jakožto nejvyššímu orgánu státní moci a jedinému zákonodárnému sboru Československé socialistické republiky přísluší mj. jednat o zásadních otázkách zahraniční i vnitřní politiky, usnášet se o vypovězení války, je-li Československá socialistická republika napadena nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení. Samostatná zákoná úprava [Zákon č. 133/1970 Sb., o působnosti federálních ministerstev] stanoví federálním ministerstvům obecnou povinnost činit na svěřených úsecích opatření, nutná k zabezpečení obranné schopnosti ČSSR a potřeb ozbrojených sil a k právům státních orgánů, hospodářských a jiných organizací i k branné výchově obyvatelstva [Zákon č. 73/1973 Sb., o branné výchově] a jeho ochraně pro případ války. Federální ministerstvo národní obrany je přitom federálním ústředním orgánem státní správy pro zabezpečování obrany ČSSR a orgánem pro řízení a vedení Československé lidové armády a pro řízení civilní obrany.

Radě obrany státu [Ústavní zákon č. 10/1969 Sb. o Radě obrany státu] přísluší určovat hlavní směry přípravy a organizace obrany Československé socialistické republiky a činit opatření s tím spojená. K tomu zejména navrhuje příslušným ústavním orgánům opatření nutná k řízení státu v případě války, činí závěry z vojenskopolitického hodnocení mezinárodních vztahů a na základě toho navrhuje příslušným ústavním orgánům mezinárodně právní zabezpečení v zájmu obrany Československé socialistické republiky, popřípadě jiná opatření, která vyplývají z mezinárodních závazků Československé socialistické republiky. V případech ohrožení ČSSR vnějším nepřitelem činí Rada obrany státu opatření ke zvýšení připravenosti státu k obraně, a to ještě před vyhlášením válečného stavu nebo vypovězením války; za války rozhoduje o opatřeních spojených s vedením války. Ke svým rozhodnutím má Rada obrany státu právo stanovit závazné úkoly federálním mi-

nisterstvům, ostatním federálním ústředním orgánům státní správy a radám obrany republik. V případě nenadálého napadení ČSSR vnějším nepřitelem, které zneumožní na určitou dobu činnost předsednictva Federálního shromáždění nebo vlády ČSSR, činí Rada obrany státu nezbytná a neodkladná opatření k obraně, jež by jinak příslušela těmto orgánům. Rada obrany státu odpovídá za výkon své činnosti Federálnímu shromáždění ČSSR.

Speciální zákoná úprava, která se týká obrany Československé socialistické republiky [Zákon 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky], právně zakotvuje rozhodnutí lidu bránit vymoženosti socialistického zřízení proti každému nepříteli. V tomto vlasteneckém úsilí jej vede Komunistická strana Československa, která řídí zabezpečování nejvyšší obranyschopnosti země. K obraně vlasti spojuje lid své síly v duchu socialistického internacionalismu s lidem Svazu sovětských socialistických republik a ostatních zemí socialistického společenství pevnými spoleneckými svazky, jejichž výrazem je Varšavská smlouva. Uzákoněna jsou konkrétní práva a povinnosti státních, hospodářských a jiných orgánů a organizací i občanů při zabezpečování obrany za branné pohotovosti státu, dále posílání a úkoly civilní obrany a další opatření v zájmu obrany ČSSR. Současně se právně fixuje zásada, že povinnosti ukládané zákonem v zájmu Československých ozbrojených sil mohou být ukládány i ve prospěch spoleneckých ozbrojených sil.

Branný zákon stanoví úkoly ozbrojených sil, jejich složení a organizaci. Vymezuje obsah a osobní rozsah branné povinnosti občanů a specifikuje jednotlivé druhy branné povinnosti. Uzákonňuje mj. zásadu, že obrana Československé socialistické republiky je pevně zajištěna socialistickým zřízením a spoleneckými svazky se Svazem sovětských socialistických republik a s ostatními zeměmi socialistického společenství. Výslovně stanoví, že úkolem čs. ozbrojených sil je mj. plnit vojenské úkoly, které vyplývají ze spoleneckých závazků Československé socialistické republiky.

Z charakteristiky nejpodstatnějších ustanovení právního řádu ČSSR, která se týkají zabezpečování obrany ČSSR a Československých ozbrojených sil je patrné, že základní prameny socialistického mezinárodního práva, mezi něž patří Varšavská smlouva, jsou adekvátními právními prostředky v podstatě promítnuty do příslušných norem našeho vnitrostátního práva. Obdobně je tomu u ostatních pra-

menů socialistického mezinárodního práva, mezi něž patří zejména bilaterální smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, uzavřené mezi státy socialistického společenství. Jde především o smlouvu mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik, v níž je mj. vyjádřeno

pevné odhodlání společně s ostatními členskými státy Varšavské smlouvy a v souladu s Varšavskou smlouvou zajišťovat nedotknutelnost hranic členských států této smlouvy a činit všechna nutná opatření k zabránění agrese jakýchkoli sil militarismu a revanšismu a k odražení útočnicka.



Varšavská smlouva dokumentuje orientaci na rozvíjení vzájemné spolupráce států socialistického internacionalismu. Zákonitý proces této všestranné spolupráce, včetně spolupráce ve vojenství, mezinárodní kooperace, dělby práce a integrace, vede přitom ke sblížování socialistického mezinárodního práva obsaženého zejména v mezinárodních smlouvách a práva vnitrostátního. Jde o výrazné vzájemné působení jednoho práva ve vztahu k druhému, které vyplývá z úzké spolupráce států socialistického společenství. Jak v oblasti mezinárodního práva, tak v oblasti vnitrostátního práva jde o právní systémy

téhož třídně politického základu a charakteru. Z toho vyplývá potřeba vzájemného ideologického působení zákonodárství jednotlivých socialistických států.

Zvláštní význam přitom připadá sovětskému zákonodárství, které má dlouhodobou tradici a možnosti opírat se o systematický vědecký výzkum.

Jedním z trvalých úkolů při zdokonalování vnitrostátního zákonodárství je proto další postupné tvůrčí sjednocování základních právních vnitrostátních normativních opatření členských států Varšavské smlouvy v zájmu internacionálního zabezpečování obrany socialismu.